

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Verdwalen tussen de regels

Stel dat iemand van buitenaf onze kerken binnenkomt.
Of dat je van binnenuit rondkijkt naar alles wat er geregeld is.
Lukt het dan een weg te vinden?
Er zijn er die verdwalen.

B. Luiten ■

Kerkelijk leven - B. Luiten
Verdwalen tussen de regels 703

Meditatief - J.B. de Rijke
Gaaf 707

Wandelen met God - B. Luiten
Wat doen we met de zondag
op vakantie? 708

Achtergronden - P.L. Voorberg
De dominee en het amen 711

Kerk en muziek - J. Smelik
Samen op weg naar een
nieuw Liedboek 715

Uit de kerken, Persbericht

Is alles even belangrijk?

Een paar maanden geleden had ik een onthullend gesprek met een groep jong volwassenen. Het ging over echtscheiding en tweede huwelijk, en ze waren lang niet dom. Ik probeerde ze uit te leggen, dat een huwelijk niet alleen iets van mensen is, maar ook van God. Hij verbindt twee mensen zó aan elkaar, dat ze niet meer twee zijn maar één. Daar vraagt Hij respect voor, levenslang, zelfs na een echtscheiding. Daardoor ontstaat dan niet automatisch ruimte voor een andere echtgenoot. In principe eigenlijk helemaal niet. Maak van echtscheiding, dat al treurig is, geen overspel, een zonde waarvoor je vroeger gestenigd werd.

Ik zeg dat nu even kort, omdat het me niet om mijn onderwijs gaat, maar om de reactie die ik kreeg. Ja, ze snapten het wel, maar dit was wel typisch een regeltje van de vrijgemaakte kerk, toch? Even wist ik niet wat ik hoorde. Vervolgens realiseerde ik mij de enorme afstand in deze reactie. 'Regeltje', hoe bedoel je? Nou, dat wisten ze wel uit te leggen. Er mag bij ons in de kerk zoveel niet. Ze waren al lang geleden opge-

houden om al die regels en regeltjes te willen snappen.
Pardon?

Een vraag van mij ter verduidelijking. 'Al die regels en regeltjes', zijn die voor jullie allemaal hetzelfde? Ik noem maar even wat: a. een tweede huwelijk na echtscheiding is dus in principe niet toegestaan; b. in de kerk mogen we alleen de liederen zingen die de synode heeft goedgekeurd; c. in een trouwdienst mag je geen foto's maken; d. in het kerkgebouw mag je niet roken. Heeft dat allemaal hetzelfde gewicht voor jullie? 'Ja, eigenlijk wel.'

Die avond heb ik heel snel heel veel geleerd. Ik werd een ervaring rijker en een illusie

regels hebben niet allemaal hetzelfde soortelijk gewicht

armer. Hoe was het mogelijk dat het verschil in soortelijk gewicht niet werd opgemerkt? Enerzijds bleek de oorzaak heel simpel: innerlijk was er weinig contact met al deze bepalingen, dus stonden ze allemaal even ver weg. Anderzijds bestond evenwel de indruk, dat de kerk ook zelf al deze regels even belangrijk vindt, zo benadrukt als ze kunnen worden. 'U moet eens weten wat er bij ons (in de thuiskerk) gebeurt als er lied wordt gezongen dat niet is goedgekeurd'. Instemmend geknik. 'Ja, dan kun je net zo goed een tweede huwelijk beginnen...'

Het grote bos

Dit gesprek staat niet op zichzelf. Ik beschrijf het als voorbeeld van wat m.i. veel breder aan de hand is. In de afgelopen weken schreef ik vanuit het heilig Avondmaal, het goddelijk grondpatroon van de gemeente. Daar wordt net zo tegen aan gekeken. Mensen zijn zich niet of onvoldoende bewust van de eenheid die ontstaat in de Heer. Ze voelen zich daardoor ook niet extra verplicht of zo. Wat God daarover zegt wordt benaderd vanuit het eigen gevoel, beslissend is hoeveel contact men van binnenuit ermee ervaart. Gelovige mensen vieren 's ochtends het Avondmaal en al op diezelfde dag laten ze elkaar 's middags in de steek. Zo gaat dat vandaag.

Noem het postmodern, dan zit je er vast niet ver naast. De postmoderne mens heeft moeite om zich te binden. Voor hem bestaat ook niet één waarheid, maar hij pikt overal stukjes waarheid mee, op het gevoel af. Omdat hij overzicht en samenhang mist. Het is van daaruit allemaal verklaarbaar, theoretisch althans.

Maar ligt het dan allemaal aan die mens, die de weg een beetje kwijt is? Doet de 'kerk' dan alles goed? Licht daar ook niet een oorzaak? Ik denk dat het heel erg nodig is ook die kant op

te kijken. We kunnen het in de kerk nodeloos ingewikkeld maken, door alles wat 'moet' op eenzelfde manier te benadrukken. Dan staan er zoveel bomen, en allemaal even breed, dat het lastig wordt om het bos nog te zien.

Wat ik veel tegenkom is bijv. ook, dat het een 'regel van de kerk' zou zijn, dat jongelui voor het huwelijk niet met elkaar naar bed mogen. Die regel kennen ze dan wel, maar ze zien God er niet in. Dus volgen ze hun eigen gevoel en nemen elkaar daarin mee. In een gesprek daarover hoor ik geregeld zeggen: 'tsja, de kerk heeft zoveel regels'.

Op die manier verdwalen jonge mensen in het grote bos van instellingen, regels en geboden.

Kloof

Zo ontstaat er in de kerk een kloof tussen leer en leven. Aan de ene kant groeien de studies van deputaten en zo, om de leer van de kerk te verrijken, aan de andere kant trekken mensen zich terug binnen hun eigen horizon. Niet uit onwil of zo, ze bedoelen het ook helemaal niet negatief. Gelovige mensen zijn als ik het vraag tot heel veel bereid uit liefde voor God en hun naaste. Toch gaat er contact verloren tussen de grote werkelijkheid van God en hoe het leven (ook het geloofsleven) in feite wordt ervaren. De kerk wordt meer en meer bekeken, geproefd en beoordeeld vanuit de mens.

Wellicht gebeurt dit mede als reactie op vroegere tijden, waarin het menselijke niet belangrijk werd gevonden. Trouwens, nog steeds kun je te horen krijgen, als een gemeentelid iets doet in een eredienst, dat hij zich 'als mens op de voorgrond staat te dringen'. Daarin hoor je het oordeel dat zoiets niet hoort, dat het gaat om God en niet om jou. Heel eenzijdig. Enorm frustrerend. Dan krijgen we dus juist (van de weeromstuit) dat er

de postmoderne mens heeft moeite zich te binden, hij mist overzicht en samenhang

te meer aandacht wordt gevraagd voor het menselijke aspect. Want wat normaal is laat zich niet verloochenen.

Heel het postmodernisme heeft daar iets van. Eerst had het rationele een (te) hoge vlucht genomen, nu hebben mensen vooral de behoefte bij zichzelf te blijven, bij hun eigen gevoel. Allemaal heel goed te verklaren. Maar het leven kan er zo vlak en ondiep van worden. De samenhang in ons bestaan vervaagt erdoor.

Ons leven is namelijk door God geademd. Wie wij zijn kunnen we alleen ontdekken *vanuit* de Schepper en in nauwe samenhang met Hem. Het begin is niet in onszelf, en dat zal ook nooit zo worden. Wie zo niet wil (leren) denken, legt zichzelf bij voorbaat een beperking op waardoor hij minder van God zal zien.

vertrouw je God toe dat Hij je gelukkig maakt?

De kerk is van Jezus. Hij haalt mensen naar Zich toe. Ook dat begint niet bij onszelf. We treffen elkaar aan bij Hem en in Hem, daarom hebben we alles met elkaar te maken. Dit gaat boven ons uit en gaat dieper dan we kunnen opdelven. Het vraagt om gelovige bewustwording, om de samenhangen vanuit God te ontdekken die niet zomaar zichtbaar zijn. Wie zich daarin niet wil inleven, doet te kort aan wat God geeft en maakt al gauw door simplistische benaderingen een karikatuur van de kerk en van het samenleven met God en met elkaar.

Dan ontstaat er dus echt een kloof van onbegrip. Niet dat we het aan de ene kant allemaal goed doen (het volmaakte komt nog). Maar er groeit afstand door een te menselijke, relativerende benadering.

Dit is al erg genoeg. En we maken het nog erger, als we dan ook nog eens menselijke regelingen en afspraken gaan hanteren alsof ze uit God zijn. Dan snapt niemand het meer, dan verdwalen we samen in het bos.

Wees transparant

Wellicht kunnen we elkaar helpen door duidelijker te benoemen, wat uit God is en wat *niet*. Durf te zeggen, dat iets slechts een onderlinge afspraak is. Niet onbelangrijk, maar wel altijd te veranderen.

Mensen kunnen zich boos maken als er een lied wordt gezongen uit een andere bundel. Spanning kan daardoor te snijden zijn. Toch kan zo'n uitzondering helpen om met elkaar te zien, dat dit onze eigen menselijke afspraken betreft. We hebben gedacht dat het goed was een liedselectie te maken, die vervolgens zo is uitgevallen. Niet verkeerd, maar het kon ook anders. Wat er vandaag buiten valt, hoort na een volgende synode er zomaar bij. *Dus wind je niet op alsof het een goddelijk gebod zou betreffen*. Bewaar die energie voor wat werkelijk aan de heiligheid van de kerk raakt. En dan nóg niet om verontwaardigd uit te pakken. Want er zijn steeds meer mensen, die het werkelijk niet in de gaten hebben wanneer ze goddelijke grondpatronen aantasten. We zullen dan ons met liefde inspannen, om elkaar te laten zien waarom en hoe iets uit

God is niet uit mensen. Geen regeltjes, maar geboden!

Dit vraagt transparantie.

En een gezamenlijke oefening daarin.

Als mensen aan mij vragen of van de kerk iets mag, antwoord ik stelselmatig dat van de kerk alles mag wat van God ook mag. En wat van God niet mag, mag van de kerk ook niet. De kerk heeft geen eigen wetboek. Dat kan wat zwart-wit overkomen, alsof we naast Gods geboden geen menselijke afspraken zouden kunnen hebben. Want dat kan natuurlijk wél. Maar in deze tijd is m.i. eerder nodig dat we aan elkaar laten zien, hoe alles wat belangrijk is in de kerk werkelijk teruggaat op God zelf. En alles wat niet op Hem teruggaat, kan nog wel goed zijn, maar is minder belangrijk en kan ook anders.

Enkel zaken en praktijken 'verbieden' schiet te kort. Evenals de benadering vanuit 'joh, dat wist je toch wel'. Als mensen zondigen (meer of minder bewust), moet je je inspannen om hen 'te behouden', zegt Jezus (Mat.18:15). Dan heb je iets uit te leggen, duidelijk te maken. Dat kan alleen als je samen je openstelt voor God, de Schepper van het leven, de Heer van zijn kerk, de Gastheer aan het avondmaal, de Insteller van het huwelijk. Laat Hem dan maar zien in wat de kerk zegt en vindt, dan zien we samen het belang ervan.

Tegelijk ontdekken we dan ook, dat bijv. het al dan niet maken van foto's in een trouwdienst van een heel andere categorie is. Er zit wel iets in, maar dat hebben mensen ooit verzonnen dus dat kan ook weer veranderen. Tegenwoordig zijn er heel wat manieren om dat minder storend te doen.

Als kerken op één lijn

Bovendien is er nog een ander aspect, dat nog niet genoemd is. De gedachte dat wij een regeltjeskerk zouden zijn kan ook ontstaan in vergelijking met een andere kerk, die niet zo is. Of niet zo uitgesproken in allerlei opzicht. Vorige week ging het over een attestatieaanvraag naar de Christelijke Gereformeerde Kerk. We zagen welke motieven daarbij kunnen spelen, dat wel eens onvoldoende wordt bedacht wat er gebeurt als je je broers en zussen verlaat. Daarover nu niet weer.

In dat verband kan wel eens worden opgemerkt, dat ze bij de CGK toch anders met regels omgaan. Als het gaat om gemeente zijn bijv., zijn ze daar net ietsje gemakkelijker in het hanteren van de grenzen, wie waar bij hoort. Als je in Nunspeet woont kun je lid zijn in Zwolle en omgekeerd. Daarbij steekt onze toepassing van de kerkgrenzen wel wat af. Zo zijn er meer voorbeelden. Als iemand wil trouwen met een niet-christen en bij ons daarover wordt vermaand, kun je meemaken dat een lijntje wordt uitgeworpen naar de CGK. Hoe zit dat bij jullie? Met een reële kans, dat daar iets soepeler wordt omgegaan

met de situatie. Nog zoiets. Als homofiele broeders of zusters een seksuele relatie aangaan, menen we hen te moeten zeggen dat dat in de gemeente van Christus geen blijvende situatie kan zijn. Al naar gelang hun reactie kan het nodig zijn, hen van het Avondmaal af te houden. Maar het is al voorgekomen, dat bij de CGK de afweging anders wordt gemaakt en diezelfde broeders of zusters daar wel zo worden toegelaten. Ook op die manier kan de indruk ontstaan, dat wij typisch een regeltjeskerk zijn. Ik ervaar dat als een onterechte voorstelling van zaken. Mijn collega's aan CGK zijde bevestigen, dat zij inderdaad eerder geneigd zijn 'het goede voor de mens te zoeken'. Meer dan wij doen. Maar ook zij beseffen, dat 'het goede' voor een mens zoeken niet kan betekenen, dat er altijd maar een toegeven moet zijn aan wensen en verlangens. Daar zit dus wel een spanningsveld, waarover het gesprek nog niet is afgelopen. Ook daarin komen we alleen verder als we samen ons open stellen voor wat God bedoelt en elkaar daarnaar vragen. Uiteraard moeten we daarbij ook de gebrokenheid van de samenleving wegen, die ons heel

lukt het ons om met elkaar te zien waar we voor gaan en waarom?

barmhartig mag maken. Zonder dat die een excuus kan zijn om tegen Gods wil in te gaan. Daar ligt ergens een grens die we samen niet over mogen, niet als CGK en niet als GKv. Want waar zonde een wettige plaats krijgt, gaat God weg. Er zullen altijd complexe situaties blijven die toch wel eens om een uitzondering vragen, in enig opzicht. Dat hoeft niet verkeerd te zijn, als het dan ook maar duidelijk als een uitzondering wordt benoemd, als 'niet normaal'. Dan blijft helder, dat we de goddelijke geboden (zo goed mogelijk) recht willen doen, dat het hierin niet gaat om menselijke regels die naar ons eigen inzicht bij te stellen zijn. Vanuit de concreetheid van Gods gebod moet ik echt wel eens 'nee' zeggen tegen iemand, terwijl mijn hart 'ja' influistert. Dat snijdt dan door mijn ziel, graag zou ik dat anders doen. Maar hoe eigenwijs zou ik dan zijn! Mag ik barmhartiger zijn dan God? Kan ik dat? Juist door iemand dicht bij God te houden, zoek ik het goede voor hem of haar en de hele gemeente.

Laat God zichtbaar zijn

Wij hangen niet aan elkaar van regels en regeltjes. Wij willen leven vanuit God. Dat leven houdt in, dat we zijn geboden houden. En wel zo, *dat God daardoor zichtbaar wordt*. Want je kunt met geboden omgaan, alsof het louter regels zijn. Zo van 'dit mag wel en dat mag niet'. Punt uit. Daar hadden de Farizeeën

een handje van, ze hadden aan de geboden van God heel wat eigen puntjes geslepen, waardoor meer de mens centraal kwam te staan dan God.

Daartegenover heeft Jezus steeds aandacht gevraagd voor de inhoud van de geboden. In elk gebod blijkt het te gaan over de vraag: wie is God voor je? Hoe lief heb je Hem? *Vertrouw je Hem toe dat Hij je gelukkig maakt?* Of neem je het heft in eigen hand en doe je het op je eigen manier?

Op die manier leidt elk gebod naar God toe, ligt in het naleven ervan een groot loon. Terwijl mensenregels meestal net de verkeerde accenten zetten, zodat we met heel andere, niet wezenlijke discussies bezig kunnen zijn. Het lijkt me een goed idee, als kerkenraden zich rekenschap geven van de vraag, of ze nu voornamelijk met Gods geboden bezig zijn of met menselijke regels. En vervolgens, of het verschil daartussen ook voldoende zichtbaar is.

Dit als aanloop naar de vraag: waar is de gemeente vooral mee bezig? Wordt er trouw gevonden aan God en aan elkaar? En als er spanning is, wat is daarvan dan de oorzaak? Gaat het dan om iets wezenlijks of niet?

Weer een stap verder: lukt het ons om met elkaar te zien waar we voor gaan en waarom? Zien wij in geloof de werkelijkheid van God? Welk onderwijs is daarbij nodig? Kerkenraden zullen leiding geven, waken over de inhoud van het gemeente zijn. Als de postmoderne mens moeite heeft met overzicht en samenhang, laten we dan samen extra werk maken van prediking en onderwijs. Dat kan heel gevarieerd, binnen en buiten de eredienst, in het grote geheel en in de kleine kring.

Inhoudelijk is er zoveel moois te zien en te zeggen, maar als je het niet weet kom je niet verder dan stukjes van de waarheid. Terwijl de Geest je in de volle waarheid wil leiden, die hemel en aarde met elkaar verbindt!

Ds. Bas Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Centrum.

Gaaf

**... een mannelijk dier nemen zonder enig gebrek.
... de priester moet alles naar het altaar brengen en het daarop
verbranden. Zo is het geschikt als brandoffer, als geurige gave
die de HEER behaagt.
(Leviticus 1,3 en 13)**

J.B. de Rijke ■

De NBV laat geen ruimte voor misverstand. Het dier voor het brandoffer moet zonder enig gebrek zijn. 'Gaaf' werd dat in de vorige vertaling genoemd. Maar wat gaaf is, kan in het huidige taalgebruik nogal afhankelijk zijn van de persoonlijke smaak. Dat is niet nieuw. Ook in Israël bleek 'gaaf' nog wel eens afhankelijk van de persoonlijke smaak. Het beste dier van je kudde als brandoffer compleet in rook te zien opgaan dat is ook heel wat. Wie merkt het als het minder is?

De HEER in ons midden

In het bijbelboek Leviticus gaat de HEER spreken over de omgang met Hem nadat zijn woonplaats op aarde in orde is gemaakt. De Levende spreekt. Hij geeft omgangsregels voor het leven met Hem. En Hij begint met het dankoffer. Daarmee kon de offeraar laten merken: HEER, wat gaaf dat u mijn God bent, dat U van mij houdt en ik bij U mag horen. Hier, helemaal voor U. Gaaf. Zonder enig gebrek. Uit een volledig toegewijd hart.

Als God opnieuw naar de aarde is gekomen en zijn intrek heeft genomen in de gemeente, in de harten van de gelovigen blijven de effecten daarvan niet uit: een leven vol toewijding. Maar Ananias en Saffira doen alsof ze alles aan de HEER geven. Wat dan compleet in rook opgaat zijn hun idealen, waarin het uiteindelijk om henzelf draait en niet om de HEER. En dat de HEER in dat offer geen plezier heeft, laat Hij merken. Toch een beangstigende geschiedenis. Want hoe gaaf is wat ik aan God geef? Is mijn levenswijding compleet?

In Jezus' voetspoor

Als Jezus zich laat dopen om onze Christus te zijn laat Hij daarmee daadwerkelijk zien dat Hij zijn leven aan God wijdt. Zijn Vaders enthousiasme daarover hoor je meeklinken in die stem uit de Hemel. 'Kijk dat is mijn Zoon. In Hem (in dit offer) heb ik plezier!' En zo geeft

Jezus zich in liefde aan zijn Vader. Tot aan het kruis waar Hij zijn offer volbrengt. En ik geloof, ook voor mij, ook in mijn plaats. Het offer is dus al gebracht. Compleet. Gaaf. En dus hoef ik me niet bang te laten maken en mezelf af te branden met de gedachte dat mijn levenswijding incompleet is. De HEER spoort me wel aan en bemoedigt me: en ga de weg van de liefde, zoals Christus, die ons heeft liefgehad en zich voor ons gegeven heeft als offer, als een geurige gave voor God. (Ef.5,2) Mijn gave die gaaf is, in alle betekenissen van het woord.

Vakantie

Of je nu op vakantie gaat of thuis bent, je ruikt het als er in de buurt wordt gebarbecued. Je ruikt het ook als het misgaat en een mals stukje vlees compleet verkooft. Bepaald geen aangename geur. De barbecue is op dat punt even mislukt. Wat dat betreft klinkt het vreemd dat een brandoffer, dat compleet gebracht en compleet verbrand moest worden, voor de HERE een geurige gave is. Maar laat voortaan een mislukte barbecue je vakantiepret niet bederven. Maak er een herinnering van aan het brandoffer tot een gebed: Neem, ook in de vakantie, mijn leven, laat het, Heer, toegewijd zijn aan uw eer.

Ds. Jan Bert de Rijke is predikant van de Gereformeerde Kerk te Krimpen aan den IJssel.

Wat doen we met de zondag op vakantie?

wandelen met God

Vroeger namen m'n ouders bandjes met preken mee. Zaten we met z'n allen bij de tent naar een dominee te luisteren. Werden wel vreemd aangestaard door mensen die langs liepen naar het toilet. Toen we zelf een gezin hadden, lasen we een paar stukjes uit een bijbels dagboek op een stille plek in het bos. We zongen en deden een kringgebed. Hoe dan ook, het was op de één of andere manier zondag, ook in Frankrijk en Tsjechië.

Wij doen dat niet, hoor, zegt een ander. Wat doen jullie dan? Nou, eigenlijk niet echt iets, waarom kun je 't in de vakantie niet eens wat makkelijker doen? We zijn in het buitenland, naar een kerk gaan is sowieso geen optie. En tja, preken lezen of een soort huiskerkdienst houden? Nooit aan gedacht...

K. van den Geest ■

De zondag = een vakantiedag?

Zondag is vakantie. Vakantie één grote zondag. Maar klopt dat? Is zondag een niksdag? Een dag van niets doen? Dat is voor mij vakantie: niks hóeven. Geen verplichtingen, geen agenda, lekker luieren, op je gemak ontbijten, sporten, lezen, een stad bekijken, winkels en markten bezoeken, lekker dobberen in zee. Maar de zondag is wat anders dan dat. Er is veel te doen geweest over het 'sabbatsgebod'. Jammer: alsof 'de vrijgemaakte kerk' ineens een andere leer was gaan aanhangen over het vierde gebod! Hoeveel mensen zijn daarmee niet op het verkeerde been gezet, zo zelfs dat velen afscheid namen van hun kerken. Het vierde gebod is niet iets om over te discussiëren maar wil ruimte maken in ons leven voor de rustdag als dag van en voor God, en als een prachtig *geschenk*. De zondag is bedoeld als dag van vreugde in de Heer. Maar dus wel: vreugde *in de Heer*! Rust en ruimte hebben voor Hem en om zijn Geest in ons te laten werken. Dat is ook eenvoudig de uitleg van de Catechismus (zondag 38) over dit gebod. Dat is wat anders dan een 'vakantiedag'. Vakantie kun je zien als 'geen verplichtingen', geen agenda, geen *moeten*. Maar vakantie kan nooit zijn: vrij zijn van God! Hij gaat mee als je op reis gaat, als je in een andere omgeving bent, lekker even alles van je af kunt laten glijden. Je bent vrij, ja vrij zoals je als *christen* vrij kunt zijn, zelfs als je werkt. Bevrijd van zonde en slavernij van zonde.

Zo zie je hoe vakantie en zondag toch ook weer met elkaar te maken hebben. Vandaar dat de Catechismus zegt, dat we *alle dagen van ons leven* moeten rusten van onze slechte werken. Alle dagen leven in de vrijheid die Christus geeft. Dat is een heerlijke rust, en tegelijk voor zwakke mensen een hele verantwoordelijkheid. "Laat je niet opnieuw een slavenjuk opleggen" (Gal. 1:5).

In dat licht staat de zondag: het is een dag waarop je ruimte maakt en rust neemt. Om het verbond met God te vernieuwen, je daar opnieuw in te laten bevestigen en sterken. In die zin dus echt een *andere* dag dan de overige dagen, een dag die *anders* is. Anders ook dan een 'gewone' vrije dag. Op je vrije zaterdag kun je nog druk zijn: met klussen, sporten, boodschappen. Op zondag zorg je ervoor dat je er een feestdag van maakt, een dag die anders is dan een doordeweekse werk- (of vrije!) dag.

Hoe je dat 'anders' zijn van de zondag goed invult is een vraag apart. En nog niet zo eenvoudig ook: hoe maak je er een feestdag van, samen met je gezin, familie en vrienden? Je kunt dat zoeken in uitgaan, recreëren zeg maar. Maar voor je het weet wordt het alweer een dag als alle andere, een dag van heen en weer vliegen en zelfs in de file staan. Van de zondag een feestdag maken vraagt creativiteit. Verzin eens dingen die je anders niet doet. Samen als gezin iets doen: spelletjes, samen muziek maken, een hobby, een familiebezoekje, een bezoekje aan een oudere of zieke. Tja, en hoe verzin je iets bijzonders juist ook

voor kinderen en jongeren? Dat is nog niet zo maar bedacht. Laat het in geen geval een dag worden van regeltjes, van een beklemmende sfeer van onnatuurlijke verboden! Vrij om de gemeenschap met de Heer te vieren! Zoals Jezus ons zelf voorging als de Heer van de sabbat (Matt. 12).

Zondag op vakantie

En hoe doe je dat nu op de camping? Of vanuit je hotel? Enkele mogelijkheden noemden we al: samen preken luisteren, een boekje met Schriftoverdenkingen, samen zingen. Druk bezocht zijn ook vaak de *Nederlandstalige samenkomsten* in het buitenland. Kerkdiensten mogen dat niet heten: ze gaan niet uit van een kerk, worden niet door ambtsdragers geleid, 'particuliere initiatieven' dus. Maar een goede mogelijkheid, niets mis mee. Je doet dan tenminste iets aan 'zondag'. Mits het een beetje in de buurt is van je vakantieadres. Sommigen kiezen zelfs mede aan de hand daarvan hun vakantielocatie. Soms zit je trouwens ergens, vanwaar het gaan naar zo'n samenkomst ook weer een ommelandse reis vergt. Niet doen, zou ik zeggen! Omdat 't vakantie is? Nee, omdat het *zondag* is: rustdag voor God, toch?

Maar soms heb ik ook wel wat vraagtekens bij die Nederlandse samenkomsten. En dat niet alleen vanwege de euforie er omheen: hoe prachtig het is, dat dáár eindelijk kan wat thuis ondenkbaar is! Ik vraag me dan af: proberen of zoeken we dat thuis wel? Maar mijn vragen liggen vooral bij iets anders. Soms is er in de omgeving waar we dan massaal als Nederlandse christenen samenkomen ook een gemeente van christenen in dat vakantieland. Waarom denken we zo weinig aan die mogelijkheid: aan die Franse, Duitse, Spaanse, of welke kerk ook maar!

Tja, maar wat heb je daar aan, als je er toch niets van verstaat! Nee, de woorden versta je vaak niet, tenzij je een mondje van de plaatselijke taal spreekt. En als ouders kun je dat nog wel aan, maar je kinderen? Die sleep je dan maar mee, en wat krijgen die ervan mee: niets! Maar je kunt ook hier toch creatief mee omgaan? Je leest het Bijbelgedeelte mee uit je eigen Bijbel, vertaalt tijdens de dienst wat liederen of stukjes preek voor je kinderen, je kunt er later nog verder over doorpraten (net als thuis), je kunt de voorganger vragen of hij of iemand anders wat kan tolken (meerdere keren meegemaakt). Maar het allerbelangrijkste ligt vaak in omgekeerde richting. Vaak gaat het om kleine, soms vergrijsde gemeentes. Wat zijn die mensen blij, als ze medechristenen in de kerk mogen ontvangen! Nee, verstaan doe je elkaar niet meteen, maar er is ook iets wat je wel onmiddellijk 'verstaat': een band die er al lijkt te zijn, met mensen die je nooit eerder hebt ontmoet! Iets van een herkenning, alsof je al lang vertrouwd bent met elkaar.

Hoe kan dat? Dat is nu de taal van de Geest, die grenzen doorbreekt! De Geest van Pinksteren, door wie er een volk ontstond, dat over alle grenzen heen gaat. Een volk dat niet een volk is door dezelfde taal, cultuur of geschiedenis, maar gevormd is door het ene geloof in de ene Heer. En zo een volk dwars over alle volksgrenzen heen. Een gemeenschap over landen en culturen heen.

Overdrijf ik niet een beetje? Mogelijk: je moet ook nuchter zijn. Oppervlakkig kan het lijken, dat je één bent. Maar dat kan een goedkope eenheid zijn: zoals 'thuis' op een EO-jongereindag of een andere christelijke bijeenkomst. Prachtig op zich, maar wel vrijblijvend: omdat er geen goed zicht is op de fundamentele basis, de eenheid in wat de Bijbel noemt de 'gezonde leer' (I Tim. 1:10; 6:3; en enkele andere plaatsen in I en II Timotheus en Titus). En omdat er geen kerkelijke, dus concrete, eenheid van komt, eenheid die je samen *beoefent*, en beleeft en belijdt in een gezamenlijk gevierd avondmaal.

Dat is waar, maar daar stel ik in mijn vakantieland iets tegenover: de 'eenzaamheid' van kinderen van God op de camping. Ik bedoel niet, dat je niet gezellige praatjes kunt hebben met de mensen in de tent naast je of in de sanitaire voorziening waar je je 's morgens staat te scheren. Of aan de ontbijttafel in je hotel, als je 't iets luxer aanpakt. Zeker kun je 't gezellig hebben en ik zou zeggen: maak contact, ga gesprek aan, laat zien wie je bent (wie je echt bent: een kind van God)!

Maar toch zijn kinderen van God tegelijk ook eenzaam. In ieder geval op zondag: die anderen gaan, net als alle andere dagen, zwemmen, fietsen, winkelen, een biertje drinken. En misschien doe je 't zelf ook als je op vakantie bent. Mij hoor je daarover geen oordeel uitspreken. Maar toch is er iets wat niet lekker zit (heb ik tenminste): dat ik me op zo'n dag als ik niet oppas gewoon voeg in het ordinaire verkeer van mensen die geen zondag kennen als speciale dag. Ik kan daar niet volop van genieten, iets in mijn hart (*Iemand* denk ik zelfs) spreekt me iets anders in: wat is jouw vrijheid?

Doe iets, maak mensen blij!

Met z'n allen een Nederlandse enclave vormen? Kan: een praktische oplossing. Maar ik zou ook willen vragen: kijk ook 's naar de gezichten van je Franse of Engelse (of welke ook) broeders en zusters, als jij hen verheugt met het bezoeken van hun dienst! En val als-jeblijft nu even niet over dat "broeders en zusters"! Want ik zie hen eerder als mijn familie in Christus dan al die anderen die met boten en paarse opblaaskrokodillen strandwaarts sjezen. Moet ik kiezen bij wie ik wil horen? Dan bij dat handjevol grijze duiven in die Franse kerk! Hoef ik maar 1 seconde over na te denken!

Lach me gerust uit. Maar ik heb te vaak mee-

gemaakt, dat je na afloop van zo'n dienst *gast-vrij onthaald* wordt! Hartverwarmend!!

Sowieso hartverwarmend is de gewoonte om na de dienst samen te zijn met koffie, zelfgebakken taart, frisdrank en hapjes, een wijntje soms. En daarna soms heerlijk eten, omdat iedereen van ver komt.

Dan hoeft ik er niet lang over na te denken, of dit wel broeders en zusters van me zijn. Hier en in deze omstandigheden in ieder geval even wel. Want deze mensen zijn zo intens blij om gasten te kunnen en mogen ontvangen! Gastvrijheid is niet slechts een gunst voor de gasten, maar nog meer een vreugdetak voor de ontvangers van gasten. Zoals je het in de Bijbel ziet: het is een eer voor de gastheer om zijn gasten vorstelijk te onthalen. Gun die gastheer die vreugde!

Goed, misschien zeg je toch: maar voor mijn gezin zie ik dat niet zitten. Dan heb ik wel de vraag: wat doe je met de Heer op vakantie?

Laat dat niet een zelfde vraag worden als "wat doen we met oma met de Kerst"... Zoek desnoods nog een rooms-katholieke kerk, die zijn overal te vinden. Laat het hoe dan ook de dag zijn waarop wij zeggen: dien de HEER met vreugde, ga in met lofgezing!

En op vakantie in Nederland: twee keer naar de kerk?

Tot nu toe had ik het alleen over vakantie in het buitenland. Heel kort iets over vakantie in Nederland. Eigenlijk een apart hoofdstuk. Je hoort wel van mensen die zelfs in Nederland een kerkdienst bezoeken in de vakantie al 'te veel van het goede' vinden. Ik wil daar maar heel weinig woorden aan wijden: dat vind ik slap. Net zo slap als het structurele verzuim van kerkdiensten thuis door sommigen. Ik kan daar met geen mogelijkheid een teken van geestelijke groei in ontdekken, en alleen maar zeggen: wat let je nu om de zondag als dag van de Heer in te vullen als je in Nederland bent? Waar je ook bent, je bent toch overal onder Gods oog? Is dat wettisch? Ik kan het niet anders zien als je vrijheid in Christus: laat je toch niet opnieuw een slavenjuk opleggen! Vier je vrijheid!

Ds. Klaas van den Geest is predikant van de Gereformeerde Kerk te Hengelo.

HOOFDREDACTEUR:

Prof. Dr. B. Kamphuis, coördinator
'Achtergronden'

EINDREDACTEUR:

Dr. A.L.Th. de Bruijne

OVERIGE REDACTIELEDEN:

Dr. E.A. de Boer, coördinator 'Meditatief',
Drs. I.D. Haarsma, Prof. Dr. G. Kwakkel,
Drs. B. Luiten, coördinator 'Kerkelijk leven'
en 'Wandelen met God',
Prof. dr. S. Griffioen, J. Westert, coördinator
'Samenleving'.

MEDEWERKERS:

J.J.D. Baas, coördinator 'Opvoeding en
onderwijs', J.M. de Jong, rubriek 'Kunst',
Ds. G. Riemer, coördinator 'Van binnen
naar buiten', Dr. J. Smelik, rubriek 'Kerk
en muziek', Drs. H. Veldman, rubriek
'Kort historisch'.

BESTUURSLEDEN STICHTING

DE REFORMATIE:

A. Verhoeff (voorzitter),
Drs. B. Bos (secretaris),
F.H. Haveman (penningmeester)

BLADMANAGEMENT:

Mevrouw M.T. Kremer
Scholma Druk bv, Postbus 7
9780 AA Bedum, tel. 050 3013636
Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per
E-mail: reformatie@scholma.nl, ingeval per
post via bovengenoemde postbus.

Uitgever: Print Media bv, Bedum
Technische realisatie:
Scholma Druk bv, Bedum

ADMINISTRATIE EN

ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7,
9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3013636.
Fax: 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENTSPRIJZEN:

€ 49,95 per jaar
studenten € 19,50;
buitenland € 130,00
- abonnementsjaar loopt van
1 januari t/m 31 december

- opzegging van het abonnement dient
1 maand voor aanvang van het nieuwe
abonnementsjaar schriftelijk of per
e-mail te geschieden (voor 1 december)
Losse nummers € 1,50 (incl. porto).

De Reformatie is op Daisy cd-
rom verkrijgbaar bij de Chr.
Blindenbibliotheek voor blinden
en slechtzienden.
Tel. (0341) 565477.

ADVERTENTIES (acquisitie en verkoop):

J. Hoogenboom, tel. 050-4091204,
fax 050-4091252
e-mail: info@hoogenboom-communicatie.nl
Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

Web: www.dereformatie.nl

ISSN 0165-5191

De dominee en het amen

Een andere stelling ter gelegenheid van mijn promotie zei iets over het amen in de kerkdienst.¹ Wellicht enigszins provocerend geformuleerd. In veel gemeente roepen broeders en zusters te pas (en te onpas)² ‘amen’ in de kerkdienst. Dit gebruik is vooral ontstaan na een artikel van professor dr. C. Trimp uit 1983.³ Onderstaand artikel wil het gebruik van het amen in de liturgie nog eens narekenen.

P.L. Voorberg ■

Stelling

Het ‘amen’ na de zegen en de woordbediening behoort door de voorganger te worden uitgesproken. Als onderstreping van de gesproken woorden (contra Trimp, C. De gemeente en haar liturgie, 1983, Kampen, 95 e.v.) is te zeggen: geef de dominee zijn amen terug.

Een ander zegt amen

In het aangehaalde artikel wijst professor Trimp er op dat er in de Bijbel regelmatig door een *ander* amen gesproken wordt dan degene die de daarvóór gesproken woorden uitsprak. Het amen is een bevestiging van voorafgegane woorden. Wie het amen uitspreekt, stemt in met de pretekst. Toen die gedachte eenmaal bekend werd in de kerken is met groot enthousiasme het amen ‘teruggegeven aan de gemeente’.

Het is inderdaad in de Schrift waar te nemen dat de een iets roept, zingt, bekend maakt en dat een ander daar zijn amen op uitspreekt. De bekendste tekst die dit vermeld is wel 1 Corintiërs 14:16 waar Paulus retorisch vraagt hoe een buitenstaander iemands woorden met ‘amen’ zou kunnen bevestigen als hij die woorden (vanwege het gebruik van klanktaal) niet verstaat. In Numeri 5:22 moet een vrouw een dubbel amen uitspreken op de vloekbedreiging door de priester. Daarmee geeft zij aan: als ik schuldig ben, moge die vloek mij treffen. Vergelijkbaar gebeuren treffen we aan in Deuteronomium 27:11-16 waar het volk door een amen aangeeft dat de vloek van de Heer hen moge treffen als ze zich aan de daar genoemde zonden schuldig maken.⁴

In 1 Koningen 1:36 en Jeremia 28:6 wordt door een spreker iets gesteld en door een *ander*

daarop met een krachtig amen gereageerd.⁵ In 1 Kronieken 16:36 en Nehemia 8:6 wordt een oproep gedaan de Heer te loven, waarop het volk met een amen reageert.⁶

Het *Liturgisch Woordenboek* concludeert dat amen een woord is dat gebruikt werd om instemming te betuigen met de woorden van een ander.⁷

Je zegt zelf amen

Het is duidelijk dat de gedachte dat een ander amen zegt op jouw woorden sterke papieren heeft. Tegelijk kan worden vastgesteld dat er heel wat plaatsen in de Bijbel zijn waar de spreker/schrijver *zelf* zijn woorden met een amen bekrachtigt. Een bekend voorbeeld is Romeinen 11:36 waar Paulus zijn lofprijzing op God (Hem komt de eer toe tot in alle eeuwigheid) met een krachtig amen onderstreept. Er is geen enkele grond te veronderstellen dat een ander hier een amen aanheft/zou moeten aanheffen. Paulus onderstreept zelf zijn brede lofprijzing (11:33-36). Dat komen we nogal frequent tegen in het Nieuwe Testament. In Openbaring 19:4 lijkt het alsof de oudsten en de vier wezens een amen uitspreken op de lof van de grote menigte. Er staat echter dat ze (zelfstandig) een loflied aanheffen met de woorden ‘amen, halleluja’.⁸

Op andere plaatsen treffen we lofprijzingen aan in wensende vorm (net als bij de zegenspreuk in Numeri 6:24-27) die door de sprekers/schrijvers zelf met een amen worden onderstreept. Voorbeelden zijn te geven bij nagenoeg alle brieven en schrijvers van het Nieuwe Testament. Romeinen 1:25⁹, de Schepper die moet worden geprezen tot in eeuwigheid. Amen¹⁰; Hebreëen 13:21, Jezus Christus aan wie de eer toekomt, tot in alle eeuwigheid. Amen¹¹; 1 Petrus¹² 5:11, Hem komt de macht toe voor eeuwig. Amen; Judas 1:25, Hem behoort

de luister, de majesteit, de kracht en de macht vóór alle eeuwigheid. Amen; Openbaring¹³ 1:6, Hem komt de eer toe en de macht, tot in eeuwigheid. Amen. In het Oude Testament eindigen de vijf psalmboeken met een lofprijzing (Psalm 41:14; 72:19; 89:53; 106:48; 150. Professor Trimp veronderstelt (op grond van Psalm 106:48) dat deze werd uitgesproken door een ander dan door de dichter. Dat kan. Maar het feit dat in Psalm 106 het volk met name aangespoord wordt met een lovend amen aan te sluiten, kan er ook op wijzen dat dit bij de andere afsluitingen niet het geval was en door de dichter zelf gebeurde (net als de schrijvers van het Nieuwe Testament op vele plaatsen doen). Als Psalm 106:48 niet met zoveel woorden het volk zou noemen, zou (bij de andere psalmen) niemand op het idee komen dat een ander dan de dichter dit amen zou hebben aangeheven.

De kerkgeschiedenis

In zijn artikel verwijst professor Trimp naar een opvallend gebeuren in de dagen van Hiëronymus (plm. 350-420). Het amen van het volk dreunde door de basilieken als een hemelse donderslag.¹⁴ Later is dan het amen aan de gemeente ontnomen. Eerst heet dat bij hem “een van de kwalijke gevolgen van de hiërarchie”, later formuleert hij iets voorzichtiger: “Zo zal het gebruik ontstaan zijn dat de voorganger zélf *Amen* ging zeggen aan het slot van zegenspreuken, lofprijzingen, gebeden en prediking”. In zijn uitgebreide studie wijst G. Ruitkamp¹⁵ er op dat de priesterzegen van Numeri 6:22-27 gehandhaafd is tot in de synagogale eredienst van de 20e eeuw. De Kohanim heffen hun handen op naar de gemeente, met gespreide vingers en op elke zin antwoordt de gemeente met een ‘amen’.¹⁶ De invoering van de Aäronitische Zegen (AZ¹⁷) in de eredienst is een novum/specialiteit van de Reformatie. De synode van Dordrecht in 1574 hechtte hier officieel zijn goedkeuring aan. In de drie eeuwen daarna blijkt die zegen op onverklaarbare wijze vervangen te zijn door die van 2 Corinthiërs 13:13. De reden voor de invoering van de AZ door de Reformatie zou kunnen zijn dat het de enige zegen is die voor cultisch gebruik bedoeld is.¹⁸

Evaluatie

Het kan geenszins de bedoeling zijn te betwisten dat de Schrift de gedachte kent van het amen van de een op een lofprijzing of dergelijke van een ander. Professor Trimp voert als argument pro ook nog aan dat dit in de synagogale eredienst gewoonte was.¹⁹ Het zal evenwel duidelijk zijn dat uit de gegevens van Gods Woord een dubbele praktijk naar voren komt. Dat het beamen door de gemeente in de kerkgeschiedenis en in de synagoge is voorgekomen zal waar zijn, maar dat heeft op zich geen normatieve waarde. Het verplaatsen van het amen van gemeente naar voorganger kan een

kwestie van hiërarchie zijn geweest (‘deformatie’, aldus professor Trimp), maar ook van reformatie.

Argumenteren is in de onderhavige kwestie natuurlijk geen zaak van wiskunde, maar het is wel duidelijk dat in de Schrift (vooral in het Nieuwe Testament) het amen heel wat vaker door de spreker/schrijver zelf werd uitgesproken dan door een ander. Dat is des te meer van belang als we ons realiseren dat daar heel wat teksten bij zijn die net als de zegenbede van Numeri 6:24-26 in de wensende vorm zijn gesteld.²⁰

Intermezzo

Over de vertaling van Numeri 11:24-26 is verschil van mening. De NBG (1951) en de NBV (2004) vertalen eensgezind in de wensende vorm (de Heer zegene u en behoeft u ...), de aanvoegende wijs. In de kerkelijke praktijk wordt daar nog al eens van afgeweken en de directe rede gebruikt (de Heer zegent u en behoeft u ...) Dat laatste klinkt sterker en geeft bij het aanhoren een rijker gevoel. Toch is vanuit het Hebreeuws de directe rede niet te verdedigen. Onlangs heeft W.H. Rose dat weer aangetoond naar aanleiding van de verschijning van de NBV.²¹ In de meeste Nederlandse vertalingen vind je de aanvoegende wijs. “Als we de grammatica serieus nemen, is er maar één vertaling juist: ‘Moge de Heer u zegenen ...’ (eventueel ‘De Heer zegene u ...’). ‘De Heer zegent u ...’ is geen goede weergave van de Hebreeuwse tekst” Dat lijkt een verarming, ik hoop aan het slot van dit artikel aan te geven dat niemand aan het eind van de kerkdienst hoeft te vrezen ongezegend de kerk uit te gaan, vanwege het gebruik van de aanvoegende wijs.

Onderscheid

Mijn voornaamste bezwaar tegen het uitspreken (eventueel zingen) van het amen na de zegen door een ander dan door de liturg die de zegen oplegt, ligt in de teksten zelf die voor de zegen(groet) in de Gereformeerde Kerken in gebruik zijn.

1. Het oudste zegenwoord, ook de bakermat van de zegen in de eredienst, is Numeri 6:24-26. Daar wordt het uitspreken van de zegen nader uitgelegd als een uitspreken van de Naam van de Heer over het volk (27). In de zegenspreuk wordt de aanvoegende wijs gebruikt, dat is een wens, waarin als zodanig *niets gebeurt*, terwijl wél de Naam van de Heer over het volk wordt uitgesproken. Er is dus wel degelijk van een feitelijk gebeuren sprake. Dat blijkt niet uit de zegenspreuk an sich, wel uit de nadere verklaring ervan door de Heer Zelf. Na de zegen zou de liturg kunnen afsluiten met:

zo is nu de Naam van de Heer over u uitgesproken. Ik beschouw het woord amen als een equivalent daarvan. Het zegend gebaar²³, de opheffing van de handen over het volk, het ritueel overdragen van Gods Naam op het volk en het woord 'amen' geven aan dat inderdaad de Naam van de Heer over het volk is uitgesproken. Daarom moet wie de zegenbede uitspreekt ook het gebaar maken²⁴ en de bede onderstrepen (met een amen). Het woord amen staat niet in de tekst van Numeri 6. Daar staat wel dat de priester zo Gods Naam uitspreekt over Gods volk.

2. De teksten 1 Corinthiërs 1:3; 2 Corinthiërs 13:13; 1 Timoteüs 1:2b; Openbaring 1:4b, 5a kennen netzomin een amen als Numeri 6:24-26. Op grond van Numeri 6:27 is het voor de hand liggend dat de voorganger op deze woorden een krachtig onderstrepend amen laat horen om aan te geven dat hij inderdaad Gods Naam over Gods volk heeft uitgesproken en dat de gemeente dus door de Heer gezegend is. Er vindt hier meer plaats dan het uitspreken van een wens.²⁵
3. Hiernaast zou nog te noemen zijn dat het gewoon onlogisch is dat het volk, de aanhorende partij, amen gaat zeggen. De spreker formuleert een wens (moge de Heer aan u dit of dat doen). Als nu de luisterende partij daarop amen zegt, zegt die niet meer dan dat zij inderdaad wenst dat de Heer dit of dat moge gaan doen. Wat heeft dat voor zin? Het heeft natuurlijk wel enige waarde, maar als het volk niet zou wensen dat de Heer hen zou zegenen en beschermen dan hadden ze zich waarschijnlijk niet onder de zegen geschaard. Veel meer zin heeft het dat de zegenende voorganger met zijn amen (en zijn armen) aangeeft: wees ervan verzekerd, de Heer gaat dit echt aan jullie doen!

Voor wat betreft het uitspreken van het amen na de bediening van het Woord, het is uiteraard van grote waarde als de gemeente instemt met de bediening van het Woord. Toch pleit de aard van de bediening van het woord ervoor dat de voorganger zelf dat amen uitspreekt. Hij heeft 'zijn eigen verhaal' gehouden op grond van de door hem bestudeerde bijbeltekst. Dan is het voor hem zelf en voor de gemeente van grote waarde dat over en weer beseft wordt dat dit 'eigen verhaal' hier niet als eigen verhaal ontvangen moet worden, maar als woord van God. Paulus prijst het in de Thessalonicenzen dat ze het gepredikte woord niet hebben aangenomen als een boodschap van mensen, maar als wat het werkelijk is: als het woord van God (1 Thessalonicenzen 2:13)²⁶ Daarvan zal in de eerste plaats de prediker overtuigd moeten zijn, zoals Paulus dat was. Dat zal hem tot gewetensvolle studie van de Schrift brengen. Laat ook de gemeente dit zo aannemen en dat betuigen door het zingen van een 'amenlied'.²⁷ En het amen dan door de ander? Laat het

vooral klinken! Het gaat mij in dit artikel om het amen na zegen en woordbediening. Dat op andere momenten een (spontaan) amen klinkt, valt in veel gevallen toe te juichen. Laat het horen en op meer dan op formeel aangegeven momenten. Het is de ervaring van meerderen (vooral in contact met asielzoekers) hoe bemoeigend en verenigend het voelt als je bijvoorbeeld bij het voorgaan in gebed de ander instemmende geluiden hoort maken (door een gefluisterd amen of anderszins), waarin hij betuigt hoezeer het gebed ook zijn gebed is.

Armer?

Gemakkelijk kan het gevoel ontstaan dat de zegenbede, uitgesproken in de aanvoegende wijs van Numeri 6, de gemeente armer naar huis laat gaan dan wanneer de directe rede wordt gebruikt. De voorgeschreven liturgieën in onze kerken hanteren de aanvoegende wijs. Tegelijk hoeft dat gevoel niet te ontstaan als juist de liturg het amen uitspreekt na de zegen: de Heer spreekt inderdaad Zijn Naam uit over Zijn volk (Numeri 6:27).²⁸ Als we ons houden aan de vastgestelde tekst van de zegenspreuken is het uitspreken van het amen door de voorganger liturgisch *noodzakelijk*.

Dr. P.L. Voorberg is predikant van de Gereformeerde Kerk te Emmeloord.

Noten:

1. Het lijkt dan even of je als promovendus overal verstand van hebt. Stellingen zijn er ter discussie. Wellicht kom je zo samen verder.
2. Dit vraagt toelichting, zie het vervolg van dit artikel.
3. Trimp, C. Het 'amen' van de gemeente, in: Trimp, C. *De gemeente en haar liturgie*, 1983, Kampen, 95 e.v.. Professor Trimp benadrukte in het contact dat ik met hem had over dit artikel dat hij voortbouwde op gedachtegoed van G. van Rongen en K. Deddens. Hij verwees ook nog naar de Acta van de GS van Ommen 1993, art. 46 en 47.
4. Zie ook Neh. 5:13 en Jer. 11:5.
5. Het Hebreeuws gebruikt daar 'amen', zie de NBG 1951.
6. Ps. 106:48 meldt de wens/aansporing dat heel het volk amen zegt (op de voorgaande lofprijzing), cf. ook 2 Cor. 1:20 en Opb. 5:14.
7. Brinkhoff, L. e.a. red. s.v. amen I, in: *Liturgisch Woordenboek*, 1958-1962, Maaseik.
8. Van de Kamp stelt dat deze oudsten en wezens "instemmen" met de menigte met hun amen, maar dat staat er niet. Het kan evengoed een zelfstandig loflied zijn (Kamp, H.R. van de *Openbaring*. Profetie vanaf Patmos, 2000, Kampen, a.l.).
9. Bij Paulus verder nog Rom. 9:5; 15:33; 16:24, 27; Gal. 1:5; 6:18; Ef. 3:21; Filipp. 4:20; 1 Tim. 1:16v.; 6:16; 2 Tim. 4:18.
10. Dat zal hier betekenen: prijs de Schepper toch voor! Dat moet echt!
11. Amen! Dit is toch zeker zo? Dat is toch niet te bestrijden? Geef Hem dus die eer!
12. Bij Petrus nog 1 Petrus 5:11.
13. Bij Johannes no Openb. 7:12, 19:4.

14. Zie ook Brinkhoff, a.w., 146.
15. Ruiterkamp, G. *Gezegend ben je*. Een studie van achtergrond, vorm en functie van de Aäronitische zegen (Numeri 6:22-27) z.j., z.p. (doctoraalscriptie Oude Testament, Theologische Universiteit, Koornmarkt, Kampen).
16. Ruiterkamp, a.w., 26v., 52.
17. Afkorting in navolging van Ruiterkamp.
18. Ruiterkamp, a.w., 66-69.
19. Zie ook noot 15 hierboven en Brinkhoff, a.w., 146: het volk antwoordde met een amen op de doxologieën in de synagogale eredienst, het amen werd onvertaald in de liturgie opgenomen.
20. Rom. 11:36, 15:33; 16:27; Gal. 1:5; 6:18; Ef. 3:21; Filipp. 4:20; 1 Tim. 1:17; 6:16; 2 Tim. 4:18; Hebr. 13:21; 1 Petr. 5:11; Jud. :25; Opb. 1:6; 7:12, cf. 19:4.
21. Rose, W.H. De zegen van de grammatica en het ABC van de zegen. Schooldag Theologische Universiteit 27 september 2006 (voorzover mij bekend helaas niet in druk verschenen, wel te downloaden via de website van de TUK: [www.tukampen.nl sub schooldag](http://www.tukampen.nl/sub_schooldag))..
22. Zie bij noot 17.
23. Ruiterkamp, a.w., 54; cf. Ps. 134:2.
24. Het is daarom te betreuren als sommige voorgangers (ouderlingen) wel de ongewijzigde zegenwoorden van o.a. Numeri 6 uitspreken maar niet het zegengebaar maken.
25. Ruiterkamp, a.w., 53v.. Ruiterkamp verdedigt (Ruiterkamp, a.w., 75v.) dat de zegenspreuk aan het begin van de dienst een zegengroet is die als zodanig een wederzijds gebeuren is. Zegengroet en afscheidszegen zouden hun wortels hebben in het alledaagse bestaan. Dat lijkt me hypothetisch en in strijd met wat hij eerder opmerkte dat de AZ juist de enige *cultische* zegenspreuk is (zie bij noot 17 hierboven).
26. Ik realiseer me dat hierover een brede discussie gevoerd is, over de aard van de prediking als Woord van God (praedicatio verbi Dei verbum Dei est), maar laat die nu verder voor wat hij is. Ons bevestigingsformulier is nog steeds geldig en mag daarom als bron, korthedshalve, worden aangevoerd, zie volgende noot.
27. In het bevestigingsformulier voor predikanten wordt de gemeente daartoe nog steeds aangespoord, o.a. o.gr.v. 1 Thess. 2:13.
28. Het is een subjectief argument, maar het loopt in de eredienst m.i. fraaier als na de (begroetings)zegen en het amen van de voorganger de gemeente een amen-lied zingt. Als de gemeente het amen zingt na de zegen, wat voor functie heeft dan het lied na de zegen? Een tweede amen? Een start- of openingslied?.

uit de kerken

Drogeham - beroepen: P.v.d. Berg te Veendam
Almere-West en Leeuwarden - bedankt voor beroep: Dr. J.R. Douma te Haarlem
Duiven-Velp - beroep aangenomen: kandidaat S. de Bruine te Barneveld

PERSBERICHT

Werkgroep Herdenking Calvijn 2009

Op 10 juli 2009 zal het 500 jaar geleden zijn dat de reformator Johannes Calvijn geboren werd. Calvijn heeft een fundamentele bijdrage geleverd aan de Europese ontwikkelingen op het gebied van zowel kerk en theologie, als van cultuur, wetenschap en politiek. Wereldwijd wordt het blijvende belang van zijn denken erkend en om die reden is het dat in 2009 in alle werelddelen uitvoerig bij Calvijns leven en werken wordt stilgestaan. Van China tot Mexico en van Libanon tot Nigeria worden allerlei activiteiten ontwikkeld om dit jubileum zowel wetenschappelijk als populair vorm te geven.

Aangezien Calvijns betekenis voor de Nederlandse kerk en cultuur onomstreden groot is, spreekt het voor zich dat ook in ons land bij dit jubileum wordt stilgestaan. Daartoe is op uitnodiging van het Instituut voor Reformatieonderzoek een werkgroep tot stand gekomen die in dezen stimulerend en coördinerend op wil treden. De Werkgroep Herdenking Calvijn 2009 bestaat uit vertegenwoordigers van verschillende uit de Reformatie voortkomende kerken, te weten:

Prof. Dr. H.J. Selderhuis (CGK), voorzitter
 Drs. W.A. den Boer (CGK), secretaris
 Dr. E.A. de Boer (GKv)
 Drs. M. Golverdingen (GG)
 Dr. R.H. Reeling Brouwer (PKN)
 Drs. D. Timmerman (NGK)
 Drs. P.J. Vergunst (PKN)
 Dr. W. van Vlastuin (HHK)

De werkgroep stelt zich met het oog op de Calvijnherdenking de volgende drie taken ten doel:

1. Aandacht vragen voor de blijvende actualiteit en relevantie van de theologie van Calvijn en die zelf aantonen, waarbij we ons ook richten op de jongere generatie.
2. Het wegnemen van in de samenleving heersende karikaturen over Calvijn en het calvinisme.
3. Het organiseren van een Nationale herdenking van Calvijn in 2009, waarbij de uit de Reformatie stammende Nederlandse kerken en de overheid betrokken worden.

Met het oog op deze doelstelling is een website (www.calvijn2009.nl) gestart als platform voor de coördinerende, inventariserende en informerende taak van de werkgroep.

Namens de Werkgroep Herdenking Calvijn 2009,
 Herman J. Selderhuis, voorzitter

Samen op weg naar een nieuw *Liedboek*

Op 20 april jl. besprak de generale synode van de Protestantse Kerk in Nederland de nota 'Een nieuw liedboek' van de Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied (ISK). Daarin stelt de stichting voor te komen tot een opvolger van het huidige Liedboek voor de Kerken uit 1973. De nieuwe bundel zou volgens planning in 2012 ter beproeving aan de kerken aangeboden worden.

J. Smelik ■

Het ISK-voorstel werd door de synode met algemene stemmen aangenomen. Om een zo groot mogelijk draagvlak te bereiken voor het project worden de klassicale vergaderingen verzocht uiterlijk in oktober 2008 te reageren op de gepresenteerde opzet. Aan de hand van de reacties kan de synode eventuele nadere aanbevelingen aan de ISK doorgeven. Ook zullen er klankbordgroepen en – naar analogie van het bijbelvertaalproject – supervisors worden benoemd. Eveneens is in de planning opgenomen dat de deelnemende kerken een ontwerpbundel kunnen beproeven.

Nadelen

Dat het huidige *Liedboek* naast veel kwaliteiten ook nadelen en omissies heeft, wordt – eigenlijk al vanaf de verschijning van de bundel – vrij algemeen onderschreven. De kritiekpunten zijn altijd zeer divers geweest en niet zelden ook volstrekt tegengesteld. Zo bekritiseert de één het *Liedboek* omdat er teveel 'traditionele' (lees: achterhaalde) verzoeningstheologie in doorklinkt, terwijl de ander de bundel juist veel te 'horizontalistisch' vindt. Weer een ander heeft kritiek op het masculiene taalgebruik in het *Liedboek*, terwijl een derde zich niet meer thuis voelt bij benamingen als 'Almachtige' en 'Heer'. Naast dergelijke theologisch-inhoudelijke kritiek zijn er altijd andersoortige bezwaren geweest, zoals het ontbreken van specifieke kinderliederen en van andere liedvormen dan de strofische liedvorm.

Het is de bedoeling dat het nieuwe liedboek aan dergelijke kritiekpunten tegemoet komt. Daarbij wil men de uiteenlopende theologisch-inhoudelijke kritiek zien te ondervangen door een bundel samen te stellen waarin alle stromingen zich herkennen en thuis voelen. Op deze manier moet het liedboek ondanks alle

diversiteit samenbindend werken en uiting zijn van 'eenheid in verscheidenheid'.

Het is een loffelijk streven de enorme theologische, spirituele en liturgische diversiteit, zoals die zich markant vertaalt in de liedcultuur, onder te willen brengen in één liedbundel. Maar het blijft de vraag in hoeverre de PKN-gemeenten, die al vaak naar volle tevredenheid andere bundels gebruiken, nog een nieuwe bundel als het hunne zullen accepteren, eventueel naast de reeds gebruikte. Vooral wanneer in het nieuwe liedboek – wellicht meer dan voorheen – liedrepertoire staat dat hun een doorn in het oog is, en misschien ook wel een 'doorn in het vlees' wordt.

Liedboek voor 'leefkringen'

In de nota van de ISK worden waardevolle zaken gezegd over de functies van kerklied en liedbundel. Er worden summier een aantal eisen genoemd waaraan een goed kerklied en een goede liedbundel moeten voldoen. Gaandeweg het proces zullen de criteria verder ontwikkeld moeten worden, stelt de nota: "Niettemin zal duidelijk zijn dat aan liederen – willen ze voor opname in de bundel in aanmerking komen – minimale eisen gesteld mogen worden wat betreft tekst, muziek, liturgische functionaliteit en theologie. Voor de tekst valt bijvoorbeeld te denken aan eenvoud, beeldend vermogen, evocatief of belijdend karakter; voor de muziek aan zingbaarheid en memorabiliteit. Ook de verhouding tussen woord en toon behoeft aandacht: waar gemeentezang primair volkszang is, moet de melodie de liedtekst dragen" (pag. 6).

Uit de nota blijkt dat het beoogde liedboek in de eerste plaats voor de eredienst samengesteld wordt, maar dat dit zeker niet het enige verband is waarin het zal functioneren. Als mogelijke andere zogenaamde 'leefkringen'

van een toekomstig liedboek worden genoemd: overige gemeentevieringen en vieringen in kleinere kring, in het bijzonder de getijden; pastoraat en meditatie. Deze verschillende 'leefkringen' vragen om diversiteit in vormen: naast de strofische vorm zijn ook andere vormen wenselijk, zoals beurtzangen en canons. Voor gebruik in het pastoraat en voor persoonlijke meditatie zal een aantal teksten zonder muziek (bijbelteksten, gebeden en meditatieve teksten) opgenomen worden. Wat dat laatste betreft, zou het nieuwe liedboek dus aansluiten bij een goede gereformeerde traditie waarin het kerkboek niet alleen liederen, maar ook gebeden bevat. Ook is dankbaar te noteren dat de ISK voorstelt het hele Geneefse psalter (c.q. de Berijming 1967) te behouden in het nieuwe liedboek. Nederland is een van de zeer weinige landen waar het Geneefse psalter nog ongeschonden in protestantse kerkboeken staat. Behalve de bekende psalmberijming zullen eveneens niet-berijmde psalmen geselecteerd worden, zoals we die onder meer aantreffen in de bundel *Gezangen voor Liturgie*. Naast de zojuist genoemde onderdelen zal de nieuwe bundel – als het aan de ISK ligt – ook nog het volgende bevatten:

- Een keuze uit de gezangen uit het Liedboek. Enerzijds de 'klassiekers' van het 'nieuwe Nederlandse kerklied', die in de jaren 50 en 60 van de vorige eeuw zijn ontstaan; anderzijds een keuze uit de oude liederen, die een sprekend voorbeeld zijn voor hen die ons door de eeuwen heen zingend zijn voorgegaan.
- Een keuze uit liedboeken van andere kerken en uit verschillende tradities en bewegingen in de kerken in Nederland. Hierbij is te denken aan bundels zoals 'Gezangen voor Liturgie', 'Evangelische Liedbundel', 'Oud-Katholiek Gezangboek', 'Zingend Geloven', 'Tussentijds', 'Verzameld Liedboek' (Huib Oosterhuis), 'Eva's lied', 'Zingende Gezegend' (André Troost) en uitgaven van de basisbeweging.
- Een keuze uit eventueel opnieuw te vertalen liederen uit het buitenland. Hierbij valt te denken aan liederen uit recent verschenen gezangboeken uit het buitenland, maar ook aan liederen uit Taizé en Iona en aan liederen die in internationaloecumenisch verband belangrijk zijn geworden, zoals op de assemblee van de WCC in Brazilië. (...)
- Kinder-, jeugd- en tienerliederen. Het ontbreken van deze liederen in het *Liedboek* wordt allang als gemis ervaren. Er zal een eigen repertoire van dergelijke liederen worden opgenomen. Deze liederen moeten een zodanig niveau hebben dat zij door de hele gemeenschap kunnen worden meegezongen zonder dat iemand zich tekort gedaan voelt. Deze liederen zullen daarom ook niet in een aparte rubriek, maar in de verschillende rubrieken van een nieuw liedboek worden opgenomen.

- Liturgica: de liturgische praktijk van onze tijd vraagt om te zingen varianten voor vaste elementen uit de orde van dienst (gezongen drempelgebeden, acclamaties, tafelgebeden, etcetera).
- Verder materiaal dat een wezenlijke bijdrage kan leveren aan de gemeentezang. Hierbij valt mede te denken aan canons en zangspreuken (bijvoorbeeld als refrein bij een gesproken tekst). Het zijn zangvormen die de eredienst en andere bijeenkomsten kunnen verlevendigen."

(pag. 4/5)

Achilleshiel

Als het aan de ISK ligt, zal er dus een bundel komen waarin én de diverse stromingen zich vertegenwoordigd weten én waarbij men goede criteria hanteert bij het selecteren van de liederen, zoals aandacht voor duurzaamheid, liturgische bruikbaarheid, een goede woord-toonverhouding en zingbaarheid voor de gemeente. Wanneer tot stand wordt gebracht wat de ISK voor ogen staat, kan men een goede opvolger van het *Liedboek* tegemoet zien. Wat de stichting beoogt kan overigens voor een belangrijk deel afgelezen worden uit de bundel *Tussentijds*, de aanvullende liedbundel bij het *Liedboek voor de Kerken* die de stichting in 2005 uitgaf.

Maar ik ben er niet helemaal gerust op dat dit gaat lukken met het nieuwe liedboek. Want anders dan bij de totstandkoming van *Tussentijds* zullen bij het samenstellen van het nieuwe liedboek de verschillende kerkelijke stromingen betrokken worden, onder andere via werkgroepen. En dus is de vraag relevant of de opvattingen van de ISK op het lied en de liedbundel in voldoende mate gedeeld worden binnen de PKN. De visie en nota van de ISK leunen sterk aan tegen het liturgische en kerkmuzikale gedachtegoed van de Liturgische Beweging, hetgeen bij mij veel herkenning en instemming oplevert. In elk geval ten aanzien van het kerklied gaat het om een visie die naar mijn overtuiging ook vanuit de gereformeerde theologie en traditie verantwoord en verdedigbaar is. Ik denk dan bijvoorbeeld aan de opvatting dat het kerklied zowel verkondiging van, als antwoord op het Woord is (conform Calvijns opvatting), en dat het offer onzer lippen om kwaliteit vraagt, om zorgvuldigheid t.a.v. inhoud, taal en muziek.

Maar evenals binnen de vrijgemaakt-gereformeerde kerken zijn er binnen de PKN ook stromingen die andere criteria laten prevaleren, zoals: aansluiten bij de eigentijdse (bedoeld wordt vaak: evangelicale) cultuur en bij 'wat men nu eenmaal graag zingt'. Laat het waar zijn dat bij de samenstelling van het *Liedboek* onvoldoende geluisterd is naar de 'stem des volks', vandaag de dag slaat menigeen door naar de andere kant en heeft alles 'kwaliteit' wat bij bepaalde groepen blijkbaar geliefd is.

Het gevaar lijkt me dus niet denkbeeldig dat de criteria en visie van de ISK gaandeweg het proces uiteindelijk toch het onderspit gaan delven omdat men – hoe dan ook – een bundel wil krijgen waarin alle stromingen zich kunnen herkennen en waarbij alle modaliteiten zich thuis voelen.

Het proberen samen te brengen van de PKN-diversiteit in één officiële bundel is een prachtig streven, maar is naar mijn idee meteen ook de achilleshiel van het project. Tenminste, wanneer men niet wil uitkomen bij een karakterloze bundel die vlees noch vis is; een compromisbundel die een allegaartje is van rijp en groen, waarbij het rijpe volgens de één, het groene volgens de ander is; een bundel waarin te veel liederen staan die talig en muzikaal beneden de maat zijn. Volgens de berichtgeving in de pers waren er bij de bespreking van de ISK-nota al volop geluiden op de synode te horen die mij op dit punt reden tot zorg gaven. Hopelijk gebeurt het niet, maar als het project uitmondt in een inferieure, kleurloze bundel, dan prefereer ik een praktijk met liedbundels die theologisch, liturgisch, naar taal en muziek tenminste kleur durven bekennen en een eigen kleur hebben.

Vooralsnog ga ik er vanuit dat het lukt om een kwalitatief goede bundel te produceren, die binnen protestants-Nederland breed gebruikt gaat worden. Deze bundel zou dan naar mijn idee het 'kernrepertoire' moeten bevatten, d.w.z. de belangrijkste liederen uit de afgelopen twintig eeuwen. Laten kerken en groeperingen die daarnaast nog specifieke wensen hebben, hun liedrepertoire in een aanhangsel of aanvullende bundel onderbrengen.¹

Gereformeerde oecumene

In de nota wordt ook aandacht besteed aan de vraag op welke wijze kerkverbanden die niet aangesloten zijn bij de ISK (o.a. het vrijgemaakt-gereformeerde kerkverband) een rol zouden kunnen, mogen of moeten spelen in het proces.

De nota is over participatie van kerken uit de gereformeerde oecumene terughoudend: "Naar de mening van de ISK is dat ook niet vanzelfsprekend en wellicht niet wenselijk, vanwege de duidelijke afwijzing van veel liederen uit het Liedboek in die kerken. In hoeverre waarneming in een toekomstig redactioneel proces wenselijk en mogelijk is, en onder welke voorwaarden, zal verder besproken moeten worden. In de gesprekken met vertegenwoordigers van deze kerken is wel de wens uitgesproken om elkaar te blijven informeren over de hymnologische ontwikkeling in de verschillende kerken" (pag. 14).

Als ik het goed begrepen heb, stelt de ISK zich inmiddels op het standpunt dat kerkverbanden die willen deelnemen aan het project, en daadwerkelijk een inbreng willen hebben in het (proces naar het) nieuwe liedboek, lid zouden moeten worden van de ISK. De Landelijke

Vergadering van de Nederlands Gereformeerde Kerken nam daarom begin juni unaniem het besluit lid te worden van de Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied.

Naar mijn idee zouden de vrijgemaakt-gereformeerde kerken er goed aan doen dezelfde stap te zetten, waarbij ik me realiseer dat daar niet alleen voordelen aan verbonden zijn, maar ook nadelen. Maar de voor- en nadelen afwegend doen we er goed aan om ons niet afzijdig te houden. We hebben ons de afgelopen jaren intensief bemoeid met het project om te komen tot een nieuwe bijbelvertaling. En nu weet ik wel dat je dat project eigenlijk niet goed kunt vergelijken met het liedboek-project, maar toch: waarom zouden we ten aanzien van het kerklied opeens veel terughoudender moeten zijn om te participeren in een interkerkelijk project dan bij een bijbelvertaalproject?

Temeer daar het gezangentrajec m.i. wel aangetoond heeft dat het samenstellen van een bundel/liedlijst bepaald geen sinecure is. Zo streven we op papier kwaliteit van liederen, bundels en liedlijsten na, maar intussen volgen we een werkwijze die daarvoor aantoonbaar schadelijk is. Ik noem twee sprekende voorbeelden: van synodewege is bepaald dat er elke drie jaar 120 liederen geselecteerd moeten worden, waarbinnen de verhouding is: 60 uit het *Liedboek*, 30 uit eigen kring ('luek') en 30 uit andere bronnen ('luab'). Ik begrijp de 'politieke' argumenten achter dit besluit, maar feit blijft dat die merkwaardige, niet-relevante categorie-indeling (luek, luab, *Liedboek*) met daaraan verbonden getalslimieten moeilijk te rijmen is met het streven naar goede gezangen en een goede gezangenbundel.

Het tweede voorbeeld is dat sommige liederen die binnen het christendom tot de 'klassiekers' behoren en hun kwaliteit elders volop bewezen hebben, bij ons met onhoudbare en inferieure argumentatie door synoden letterlijk weggestemd (kunnen) worden. Dat geldt ook voor menig Nederlands gezang dat buiten de vrijgemaakte kerken alom gewaardeerd wordt. Zo is het gezang 'Wij moeten Gode zingen' (LvK gez. 301) weggestemd met als argument dat je de jeugd die latijnse woorden uit het lied niet meer kunt presenteren. Dat schoolmusici op de synode daar tegenin brachten dat juist dit lied populair is bij de jeugd, mocht niet baten. Op soortgelijke wijze zijn ook 'klassiekers' als gezang 173 ('Alles wat over ons geschreven is') en 223 ('De aarde is vervuld') niet vrijgegeven. In ons gezangenproject blijken elementen als willekeur en onwetendheid helaas meer dan eens een te grote vinger in de pap te hebben. Voor alle duidelijkheid: het gezangentrajec heeft erg veel opgeleverd waarvoor ik dankbaar ben. En dan denk ik niet alleen aan gezangen uit het *Liedboek*, maar bijvoorbeeld ook aan de kinderliederen en de onberijmde psalmen die door de laatste synoden zijn vrijgegeven. Maar toch had ik begin jaren negentig de hoop dat onze kerken meer geleerd zouden hebben

1. Zie mijn bespreking van deze bundel in: *De Reformatie*, 81 jrg nr. 1 (1 oktober 2005), pag. 905-908.

2.
Zie over de ontstaansgeschiedenis: J. Smelik, 'Vuur en vlam in de liturgie. Liturgische ontwikkelingen in de Gereformeerde Kerken (vrijg.) en de Nederlands Gereformeerde Kerken, 1944-2004' in: Roel Kuiper & Willem Bouwman (red.), *Vuur en vlam deel 3. (Kinderen van de Vrijmaking)*. Amsterdam: Buijten & Schipperheijn Motief 2004, pag. 276-309.

van de ontstaansgeschiedenis (1950-1985) van het *Gereformeerd Kerkboek*. In die zin dat toen gebleken is dat een klein kerkverband, dat niet kan terugvallen op een rijke liedtraditie en bovendien de knowhow in beperkte mate in huis heeft, zichzelf makkelijk overschat als het helemaal op eigen kracht een kwalitatief goede liedbundel wil produceren.²

Mijns inziens is die les tot op heden te weinig getrokken: het gezangentrajec is opnieuw vrijwel geheel een intern-vrijgemaakte aangelegenheid geworden; we isoleren ons steeds meer van andere gezangen-zingende kerkverbanden door belangrijke en elders populaire liederen weg te stemmen, door ons eigen repertoire op te bouwen, door een exclusief vrijgemaakt gezangenboek na te streven, door alles geheel binnen eigen kring te willen realiseren. Zelfs het beleidspunt dat bij de selectie uit het *Liedboek* rekening gehouden moet worden met de selectie die in de Nederlands Gereformeerde Kerken en Christelijke Gereformeerde Kerken gemaakt is (Acta GS Zuidhorn, art. 4,23, besluit 7), blijkt in de praktijk nauwelijks een rol te spelen. Dat de vrijgemaakten inmiddels hun eigen hymnodische terminologie (luek, luab) ontwikkeld hebben, is typerend voor het lied-isolationisme dat gecreëerd en instand gehouden wordt.

Wat mij betreft is het hoog tijd de koers op dit punt te verleggen. Veel vragen op het gebied van de liturgische liedcultuur, die binnen onze kerken aan de orde zijn, spelen in even sterke mate binnen de PKN. En ben je nu handig bezig door in je eentje lastige vraagstukken proberen te beantwoorden en door complexe projecten te realiseren, wanneer een veel grotere groep mensen een deur verderop daar ook mee bezig is?

Dr. Jan Smelik is hymnoloog/musicoloog en is medeauteur en redactielid van het standaardwerk "Het kerklied. Een geschiedenis" (Boekencentrum 2001).

Mededeling

Vakantieperiode Reformatie

Vanaf 21 juli tot 1 september verschijnt de Reformatie 2-wekelijks.

De verschijningsdata zijn: 21 juli, 4 augustus, 18 augustus en 1 september. Daarna is de verschijning weer wekelijks

De uitgever

KERKGEBOUWEN

vertrouwd verzekerd

speciale verzekeringen voor kerken, zorginstellingen en monumenten

Elk jaar krijgen we premie terug.
En flink wat!

Postbus 500 5240 AM Rosmalen www.donatus.nl tel. 073 - 5221700

